

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ АГРАРНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ОВОЧІВНИЦТВА І БАШТАННИЦТВА
ДОСЛІДНА СТАНЦІЯ «МАЯК»**

**Основні, малопоширені і
нетрадиційні види рослин – від
вивчення до освоєння
(сільськогосподарські і
біологічні науки)**

**МАТЕРІАЛИ
VIII Міжнародної
науково-практичної конференції
(у рамках IX наукового форуму
«Науковий тиждень у Крутах – 2024»,
13-14 березня 2024 р.,
с. Крути, Чернігівська обл., Україна)**

У трьох томах

Том 3

Крути - 2024

РОЗМАРИН – ЦІННІСТЬ, МОЖЛИВОСТІ І ДОСВІД ВИРОЩУВАННЯ В УМОВАХ ЗАКРИТОГО ҐРУНТУ

Потопальський А.І.^{1*}, Василенко О.І.²

¹Інститут молекулярної біології і генетики НАН України
м. Київ, Україна

e-mail: labmsbar@gmail.com

²Інститут оздоровлення і відродження народів України,
Музей народної архітектури і побуту України

с. Пирогів, м. Київ, Україна

e-mail: 16306764@ukr.net

Відомо, що розмарин лікарський (*Salvia rosmarinus* Spenn.) вічнозелена трав'яниста посухостійка рослина висотою 0,5-2.0м з родини глухокропивових або губоцвітих (Lamiaceae), росте в основному в Середземномор'ї. В Ізраїлі один з авторів статті мав змогу спостерігати цілі зарості дикорослого розмарину в посушливих місцях. Розмарин має сильний ароматний солодкуватий камфорний запах, який нагадує запах сосни, з трохи гострим пряним ароматом. З давніх часів використовується, як пряна і лікарська рослина, навіть іноді використовували замість ладану. Також до наших часів дійшли стародавні дані, що розмарин вважали вмє віддаляти старість, позбавляє від поганих снів, покращує роботу мозку, робить людину щасливою. Його прописували від хвороб печінки. Звичайно це узагальнені відомості, які вміщують велику кількість регуляції порушень в організмі людини. Якщо розглянути його склад, ми можемо повністю підтвердити давнє уявлення про дію розмарину. В його хімічному складі наявні алкалоїди (розмарицин), урсулова, кавова, хлорагенова, олеанова кислоти, дубильні речовини, розмаринова олія, в складі якої α -пінен, камфен, цинеол, борнеол, L-камфора, каріофіллен, борнілацетат, лимонен, флавоноїди (апигенін, лутеолін) смоли та гіркоти [1]. Сучасні відомості про дію розмарину показують його, як рослину антисептичну, болезаспокійливу, спазмолітичну, фітонцидну, тонізуючу, антистресову, імуномодельную, жовчогінну, сечогінну, ранозагоювальну, гіпертензивну. Використання розмарину сприяє підвищенню виділення шлункового соку, зняттю метеоризму, поліпшенню

травлення, покращенню мозкового кровообігу, пам'яті та зору (особливо важливо в постінсультний період), знімає головний, шлунково-кишковий, серцевий біль, посилює скорочення серця, знімає нервову напругу та стресові стани, підсилює імунітет, одночасно вдало бореться з патогенними мікроорганізмами (стрептококами, стафілококами, кишковими паличками, дріжджовими грибами), депресіями, аменореєю, імпотенцією, застудами та гострими респіраторно-вірусними інфекціями, ревматизмом, тромбофлебітом, паротитом, невритами. [1] Вирощується промислово у Франції, Італії, Північній Африці, Туреччині, на Балканах і Кіпрі. З XIX століття росте на території Криму у Нікітському ботанічному саду - в реаліях сьогодення, на жаль, для нас недоступний. В м. Київ, в теплиці ІМБГ впродовж десятиліть (з 1977 року) ростуть кілька кущів розмарину в умовах закритого, збідненого на азот, ґрунту.

Мета: вирощування розмарину лікарського в умовах закритого ґрунту, поширення цієї нетрадиційної, але надзвичайно-корисної ароматичної, лікарської і харчової рослини, та розробка рекомендацій для його застосування і поширення.

Методи. Використані загальновизнані методи: збирання фактів, їх первинний опис, узагальнення, систематизація

Результати досліджень.

1. *Культивування в умовах м. Києва.*

В період роботи над модифікацією структур біологічно активних речовин різних дослідних лікарських і харчових рослин з зарубіжних зразків відбувався підбір потенційно можливих для вирощування в умовах України, і особливо в умовах Київщини і Полісся. З 1977 року в теплиці вирощуються кілька кущів розмарину. На жаль, акліматизація у відкритому ґрунті розмарину лікарського не відбулася. Рослини у віці від 1 до 5 років не витримували температуру менше -3°C. Тому після 3-х років невдалих спроб залишити на зиму укорінені та достатньо сильні 3-х - 5-ти річні кущі розмарину у відкритому ґрунті, з укриттям і утепленням, лабораторія відмовилась від подальших досліджень. Але цінність розмарину надто висока, щоб взагалі відмовитися від можливості його поширення. Тому основні дослідні кущі, що залишилися в теплиці, перевели на умови «почесних ветеранів досліджень» (фото 1-2), і залишили в неопалюваній утепленій теплиці, таким чином, продовжуючи

експеримент в умовах закритого ґрунту. За останні два роки, важкі для існування тепличних рослин, була перевірена можливість виживання рослин при різкому погіршенні умов догляду - без опалення і з мізерним поливом. За останнє десятиліття кліматичні умови в Україні міняються – фіксується більше теплих днів з температурою повітря від -2 до +5⁰С. Останні два роки теплі ночі взимку з температурою повітря від 0 до + 3⁰С і зимові дощі стають нормою. Таким чином, розширюються можливості виживання середземноморських рослин в умовах закритого ґрунту, без опалення і з мінімальним поливом. Враховуючи складний воєнний стан, в якому перебуває Україна, непередбаченість ситуацій з відключеннями і вимушеними перебоями електропостачання, підвищенням цін на комунальні послуги, теплі зими сприяють збереженню рідкісних теплолюбних видів рослин.

Фото 1. (м. Київ, літо 2017р.)

Фото 2. (м. Київ, гілка 40-річного «почесного ветерана досліджень»)

Протягом 5-ти останніх років спостерігалось масове укорінення пагонів розмарину, зрізаних нами у грудні-січні місяцях. Укорінення відбувалось у звичайній воді без використання стимуляторів росту. (фото 3)

Фото 3. (м. Київ. 19.02.2024р. Укорінення розмарину, зірваного в грудні місяці 2023р. для зимового букету, в звичайній воді)

В природі цвітіння розмарину припадає на весняні місяці: квітень – травень, плоди визрівають у вересні. В умовах закритого ґрунту спостерігаєм не масове (поодинокі) цвітіння майже цілий рік з короткочасними перервами на 1-2 місяці (фото 4), плоди не зав'язуються.

Фото 4. м. Київ, 16.02.2022 р. Цвітіння розмарину в теплиці

2. *Перевірка дезінфікуючої і загально-оздоровчої дії розмарину на організм людини.*

З 1977 року кущі розмарину розрослися в тепличних коробах до розлогих високих заростей, частина найвищих гілок дістала скляну стелю теплиці. Масив розмарину зайняв біля 4х метрів коробка в довжину (фото 5) і створив особливий мікроклімат, більше відчутний в сонячні дні. Відвідувачі і наукові співробітники неодноразово констатували: в періоди сонячного освітлення навколишнє середовище на кілька метрів від кущів напоєне сильними фітонцидами, подібними до соснових ароматів. Під час догляду проводилися планові обрізки загущення рослин, одночасно з якими

роздавалися пагони-живці для поширення серед колег: волонтерів, садоводів, аматорів і однодумців з ціллю розповсюдження розмарину серед якомога більшої кількості населення і з метою збереження його популяції в Україні, особливо в умовах Київщини і прилеглої Поліської зони. Географія поширення наших пагонів-живців розмарину за 40-річне його перебування в теплиці розрослась від Карпат, Закарпаття до Чернігівщини, Сумщини, Полтавщини.

Фото 5. м. Київ, 16.02.2022 р. Масив розмарину в теплиці

Більшість укорінених живців у наших співробітників і волонтерів росте в домашніх умовах. Від них ми постійно отримуємо позитивні відгуки та подяку за смачні оздоровчі імунозміцнюючі чаї з розмаринових пагонів і покращання енергетичного простору кімнат, межі яких прикрашають 2-х - 10-ти річні кущі розмарину. На протязі 4-х десятиліть були сотні випадків, коли власники цієї рослини в період спалахів сезонних інфекційних захворювань констатували факти, що грипозні і гострі респіраторно-вірусні інфекційні захворювання протікали легше, при перебуванні хворих родичів або самого власника в приміщенні, в якому знаходився вазон з

розмарином. Також одужанню допомагало вживання чаю з пагінцями цієї рослини. Серед інформації про сприяння рослини до одужання інфекційних хворих зафіксована наступна цікава історія: захворіла родичка співробітниці грипозною інфекцією, в розпал хвороби, коли температура тіла піднялась до майже 40°C, таблетки не знімали сильний головний біль, з-за якого хвора не знаходила собі місця. Далі вона інтуїтивно занурилась носом в улюблений кущ розмарину на підвіконні і протягом невеликого відрізка часу (не більше 10 хвилин) вдихала пахоці рослини і... відчула різке покращання стану! Хвороба, буквально, стрімко відступила, тотальний упадок сил і біль у всьому тілі пройшли, головний біль вщух, температура впала, і через кілька днів від хворобливого стану з температурою, і сліду не залишилось. Таким чином, був несподівано проведений експеримент на дезінфікуючу, безпечну, спазмолітичну, фітонцидну, тонізуючу дію рослини. Згадаємо: в середньовічній історії розмарин використовували в період епідемій - його гілки спалювали на вогнищах, і округа наповнювалась оздоровчими фітонцидами рослини.

Крім створення сприятливого енергетичного простору приміщень, очищеного від патогенних мікроорганізмів, власники розмарину отримують ще два бонуси користі його використання в господарстві – це домашня рослина-лікар і ароматична пікантна приправа до страв, звісно при вживанні його в розумних дозах, з врахуванням попереджень про протипоказання. До речі, розмарин сильна спеція, яка здатна подавити всі інші, тому її достатньо використовувати в невеликій кількості. Також встановлено цікавий факт, при тепловій обробці розмарину його аромат і властивості не зменшуються, тому цю пряність можна додавати на початку приготування страв. Важливо, що розмарин бореться з різними канцерогенами, які утворюються під час теплової обробки продуктів, прибираючи неприємні запахи від м'яса і риби і додаючи приємний розмариновий запах і смак.

Також до нашої лабораторії поступала періодично (3-10 разів на рік) від власників розмарину наступна інформація:

- лікування випадіння волосся і позбавлення від лупи відваром розмаринових гілочок,
- вживання чаю на основі розмарину сприяло очищенню обличчя від фурункулів і запалень, покращанню пам'яті, повертало

сили, знімало депресивний стан, головні болі, нервові напруження після важких емоціональних і мозкових навантажень,

- примочками з розмаринового відвару прискорювалась регенерація тканин при ранах і опіках,
- інгаляціями, полосканнями і відваром лікувалися хвороби дихальної системи і горла,
- відваром лікувалися хвороби шлунково-кишкового тракту

Висновки:

Сорокарічна практика розмноження і вирощування в умовах закритого ґрунту цінної лікарської, ефіроолійної, харчової і декоративної рослини – розмарину, підтверджує перспективність її культивування, поширення і широкого раціонального використання в умовах сезонних спалахів інфекційно-вірусних хвороб, як для загального зміцнення імунітету організму людини, так і лікування від специфічної противірусної і мікробно-вірусної інфекції.

Враховуючи можливість вирощування розмарину в невибагливих умовах присадибних ділянок, пропонуємо практикувати сезонне культивування (з квітня по жовтень). В зв'язку із збільшенням теплих зимових днів і тенденцією росту їх сезонних коливань, період вирощування у відкритому ґрунті розмарину може бути продовжений (з березня по листопад) за умови моніторингу низьких температур в навколишньому середовищі.

Список використаних джерел

1. Полный атлас лекарственных растений /сост. И.С. Алексеев. –Донецк: ООО "Глория Трейд", 2013.- 400 с.

***- Науковий керівник** – Потопальський А.І., кандидат медичних наук, доцент, заслужений винахідник, професор.